

Psyke & Logos, 2001, 22, 825-829

ET STUDIE I SORT –
En anmeldelse af Eric Danielsen: *Den ukendte Freud*,
Dansk psykologisk Forlag, 2000 (255 sider, pris 280 kr.)

Benny Karpatschof

Eric Danielsen har som den flittige, indsigtfulde og velskrivende skribent han er, i de senere år specialiseret sig i en genre, man kunne kalde psykologiens biografi. For fem år siden kom den fremragende Vygotsky-mono-grafi¹, og nu er turen kommet til en Freud-biografi, der til gengæld er en hel del mere problematisk, selv om den nye bog også er overordentlig velskrevet og øjensynlig baseret på en grundig læsning af mangfoldige kilder. Bogen former sig som et veritabelt anklageskrift, hvor konklusionen er klar, men hvor proceduren er noget uklar, og hvor det specielt er ret uigen-nemskueligt, hvordan domfældelsens rent praktisk skal finde sted (in effigie?).

Jeg er faktisk enig med forfatteren i de fleste punkter af hans indædte kritik af Freud. Men jeg er til gengæld aldeles uenig i forfatterens konklusion, som er at psykoanalysen kan affærdiges som en pseudovidenskab. Måske ligger min uenighed med Eric Danielsen i virkeligheden på et videnskabsteoretisk plan. En teori, ja en teoretisk retning som her psyko-analysen kan nemlig, efter min opfattelse, godt være særdeles kritisabel, ikke blot i eftertidens evaluering, men allerede i den samtidige diskussion, og så kan den alligevel være et afgørende bidrag til udviklingen inden for den videnskab den tilhører. Derfor skal man, i alt fald inden for humanvidenskaben, nok være lidt varsom med at fordømme en videnskabelig indsats efter alt for scientistiske kriterier.

Men nu til Eric Danielsens anklageskrift:

Anklageskriftet rummer følgende hovedpunkter i en systematik, der er min egen, da en sådan struktur mangler i bogen.

1. Freud som praktiker: Freud var en uduelig og etisk angribelig terapeut
2. Freud som empiriker: Freud var en uvederhæftig og ofte svigagtig empiriker

¹ Psykologiens Mozart-introduktion til L.S. Vygotsky og den kulturhistoriske skole. Dansk psykologisk Forlag, 1996.

Benny Karpatschof, Ph.D. er lektor på Institut for Psykologi, Københavns Universitet.

3. Freud som teoretiker: Freud var en selvbekræftende og selvforherligende teoretiker
4. Freud som organisator og leder: Freud var autoritær og umenneskelig i sin ledelsesform
5. Freud som privatperson: Freud var endog muligvis sin kone utro

Jeg skal kort give nogle smagsprøver fra anklageskriftet:

1. Freud som praktiker: Freud var en uduelig og etisk angribelig terapeut

[Om behandlingen af Anna O]

Freud var udmærket klar over, at hans fremstilling af behandlingens effektivitet var usandfærdig. Og det er bestemt ikke den eneste gang, Freud bevidst vildleder mht. psykoanalytisk behandlingssucces. Samme utiltalende praksis møder vi i sygehistorien om Ulvemanden [...].²

[Om behandlingen af Dora]

Man må beundre at Dora holdt ud i hele tre måneder, så følte hun sig udkørt og udnyttet og havde fået nok af Freuds ufølsomme insinuationer. Malcolm kommenterer: »Freud følte sig mere som en politiinspektør, der forhører en mistænkt, end som en doktor, der hjælper en patient. Han sagde til den stakkels Dora: ‘Aha, jeg ved noget om dig. Jeg kender dine små beskidte hemmeligheder. Indrøm bare, at du var hemmeligt tiltrukket af hr. K. Indrøm, at du masturberede som femårig. Se hvad det er, du gør lige nu, da du ligger der og leger med din håndtaske, åbner den, putter en finger ind og lukker igen’«. ³

[...]. Gang på gang pressede Freud hende til at blive et disponibelt seksualobjekt for hr. K.

Freud, som skulle befri hende, stod på undertrykkernes side. Heller ikke han kunne sige sig fri for den tids patriarkalske ideologi, hvorefter kvinden skal underkaste sig mandens vilje.⁴

2 Den ukendte Freud, p. 38

3 *ibid.* p. 98

4 *ibid.* p. 101

Her er der dog den lille indrømmelse, at Freud ikke var alene om at være påvirket af tidens patriarkalske ideologi.

Derudover skriver forfatteren, at Freud ikke nærede nogen sympati for sine patienter, men alene opfattede dem som en kilde til dels finansiering⁵ af dels empirisk råstof til sin teoriudvikling.

2. Freud som empiriker: Freud var en uvederhæftig og cirkulær empiriker

[Om analysen af Rottemanden]

I tilfældet »Lille Hans« så vi, hvordan Freud udledte ubevidst fjendtlighed mod faderen som en nødvendig omstændighed for ødipale ønsker. Det gør Hans sig også umage for at finde hos Rottemanden – og finder naturligvis, hvad han søger. Lanzer [Ulvemandens rigtige navn] har fortalt om to situationer, hvor han er blevet klar over, hvilken lidelse og sorg det ville være for ham, hvis hans far døde, og han derved skulle miste den, han elskede højst. Herefter informerer Freud ham på følgende måde: »Teorien hævder, at en sådan angst svarer til et tidligere, nu fortrængt ønske, hvorefter man må antage det stik modsatte af det, han har bedyret. Dette stemmer også med den påstand, at det ubevidste er den kontradiktoriske modsætning til det bevidste«. Da patienten protesterer ved at sige, at faderen dog var den af alle mennesker, han havde mest kær, så svarer Freud omgående, »at netop denne intense kærlighed er betingelsen for det fortrængte had«. ⁶

3. Freud som teoretiker: Freud var en selvbekræftende og selvforherligende teoretiker

Et af de særegne træk ved Freud er, at han på samme tid er empiriker og teoretiker, derfor falder kritikken af det selvbekræftende ved han empiriske fremgangsmåde nøje sammen med kritikken af hans teoridannelse.

4. Freud som organisator og leder: Freud var autoritær og umenneskelig i sin ledelsesform

Den psykoanalytiske bevægelse er karakteriseret af en lang række brud, hvor hovedparten af Freuds mest begavede elever enten vendte sig fra ham (Jung) eller blev udrenset på grund af teoretiske afvigelser. Forfatteren gennemgår nøje bruddene med Adler, Stekel, Jung, Rank og Ferenszi.

⁵ ibid. p. 147

⁶ ibid. p. 118

Relevansproblemet ved Freud-kritikken

Som allerede indvarslet er jeg for så vidt enig et langt stykke af vejen i de første fire punkter.

Mht. til punkt 5 mener jeg at forfatteren med fordømmelsen af Freuds påståede forhold til svigerinden Martha bevæger sig ud i det ganske irrelevante, for så vidt der er tale om en videnskabelig og ikke en ren personalhistorisk biografi. Hvis alle videnskabsmænd (eller andre personligheder) skulle underkastes en Lewinsky-test, ville der opstå for store huller i videnskabshistorien.

Hvad angår de øvrige punkter har jeg ikke i sinde at investere et lige så stort arbejde som Eric Danielsen har gjort, og finder det heller ikke særlig påkrævet. Spørgsmålet er, for mig at se, nemlig ikke så meget i hvilken udstrækning kritikken er underbygget. Og underbygget er den nok et stykke af vejen, selv om forfatteren forekommer at være ret ensidig i sin afstandtagen fra Freud. Det afgørende spørgsmål er, i hvilken udstrækning den overhovedet er relevant.

Det er her jeg skimter en videnskabsteoretisk diskrepans mellem forfatterens og min egen opfattelse. Sagen er for det første den, at Freuds indsats tilhører den grumsede form for videnskab som videnskabsteoriens grundlægger Whewell kalder for *Area of discovery*⁷. Freud var den store opdager, hvad han jo var ganske klar over selv, når han sammenlignede sig med andre kulturhøroer som fx Columbus.

Når vi i dag vurderer Columbus' indsats vil vi ikke interessere os så meget for, om hans navigative metode var i orden, eller om den teori han udviklede om søvejen til Indien var korrekt (hvad den jo selv sagt ikke var). Vi vil spørge, om han var en banebrydende opdagelsesrejsende, der påvirkede verdenshistorien på godt og ondt.

Det samme gælder for Freuds indsats. Jeg tror de fleste af mine kolleger er ret uinteresserede i spørgsmålet om kvaliteten af Freuds empiriske metode, som aldrig er blevet generelt anerkendt, eller om korrektheden af hans konkrete teoribygning, som kun ortodokse psykoanalytikere stadig tror på.

Det der står tilbage er den store fænomen-beskriver og den store begrebsdanner ved navn Sigmund Freud. Den bedste måde at dokumentere Freuds betydning er at tage et psykologisk leksikon og sætte kryds ved alle de begreber og ideer, som hidrører fra ham. En sådan lille leksikografisk øvelse viser ham som psykologiens uden sammenligning mest indflydelsesrige opdager og tænker.

Jeg prøvede således denne øvelse med Gads Psykologileksikon, som er under udgivelse under Jens Bjergs redaktion. Ud af ca. 2400 opslagsord fandt jeg 60 fra Freuds hånd. Det er altså en fyrretyvendedel eller 2,5% og

7 Butts, R.E. William Whewell's Theory of Scientific Method Un. of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1968.

dermed det uden sammenligning største bidrag fra en enkelt person. Hvis vi medtager begreber fra hans vigtigste elever og nærtstående retninger under primær inspiration fra psykoanalysen, altså folk som Jung, Rank, Adler, Horney, Klein, Bowlby, Kernberg og Kohut, kommer vi op på adskillige gange så stor en andel.

En alternativ placering af Freud i psykologihistorien

Freud var en terapeut af en art, jeg ville være den sidste til at anbefale.

Freud var en empiriker, der kun kan bruges som advarende eksempel i metodelæren.

Freud var en monoman teoretiker, hvis samlede teori er en monstrøs konstruktion.

Freud var som leder en despot af et format, der tåler sammenligning med Stalin (selv om forfatteren kun antyder mordplaner i et enkelt tilfælde, nemlig over for Fliess⁸.)

Alt dette (måske med undtagelse af mordplanerne) kommer på ingen måde som en overraskelse for dem, der har et blot overfladisk kendskab til Freud.

Men en psykologi uden Freud ville, alt dette til trods, være en lige så forringet videnskab som en biologi uden Darwin.

Derfor er *Den ukendte Freud* nok en både spændende og grundigt researchede bog. Men den er uafbalanceret og ensidig. Og dens endelige påstand om Freud som den overvurderede grundlægger af en ren pseudo-videnskab er kun forståelig ud fra en voldsomt idealiseret norm for de krav, man kan stille til en videnskabelig banebryder og til en banebrydende teoridannelse.

8 *ibid.* p. 165